

счет) и под.; средство обмана: «оклеветать» – клевета, «оговорить» – наговор и под. Проиллюстрируем примерами:

«Откуда такие гнусные измышления? – насторожилась Танька.

– От Эдуарда Васильевича.

– Твоего приставучего хозяина? Он *клеветает* на мою родню» [10; с. 141].

«Вот что, иди отсюда. Ничего я тебе не говорила, так и знай. Отопрусь от любых слов, здесь он был, здесь. А его по злобе *оговорила*. Ревнивая я» [10; с. 271].

Сема 'представить ложные факты посредством каких-л. действий' содержится в манифестаторах семантемы «обмануть», реализованных в следующих контекстах:

«А объект размена – Антон Городецкий, любимчик Завулونا. Это без сомнения. Невозможно пользоваться им бесконечно – шеф Дневного Дозора прекрасно это понимает. Да и не факт, что удастся пользоваться... Завулон всегда готов *сделать хорошую мину при плохой игре* и представить дело так, будто обманул Светлого мага...» [7; с. 231]. Контекст актуализирует значение выражения «сделать хорошую мину при плохой игре» посредством словосочетаний «представить дело» и «обманул мага», а также «не факт, что удастся пользоваться».

«К самой Ирине Терёхиной у милиции никакого интереса быть не может, в этом он был твердо уверен. Если приходили, то не иначе как по поводу «казанских», только *камуфлях хороший навели*, Ирка и не почувствовала ничего» [8; с. 188]. Такой вариант семантемы скорее всего может быть использован людьми, каким-то образом относящимся к военной деятельности или деятельности органов безопасности. Об этом свидетельствует употребление лексемы «камуфляж», являющейся специфичной для подобного контекста.

«В сущности получилось не совсем так, но схема все равно сработала... Но это не спасло ситуацию, потому что *спектакль*, срежиссированный и поставленный в расчете на доверчивую сестричку, был *разыгран* весьма профессионально. И Миша купился» [8; с. 209]. Исходное значение актуализируется окружением экспликатора: «срегиссированный и поставленный», «в расчете на доверчивую», «купился».

Итак, в предлагаемой статье мы рассмотрели варианты экспликации семантемы «обмануть» на уровне речи. Выбор каждого из них зависит от установки говорящего, его индивидуальных особенностей (уровня культуры, психологического состояния и т. п.), коммуникативной ситуации и под.

Список использованной литературы

1. Браун Д. Код да Винчи. – М.: АСТ, 2004. – 250 с.
2. Блакар Р. Язык как инструмент социальной власти // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М.: Прогресс. – 1987. – С. 88-126.
3. Донцова Д. А. Привидение в кроссовках: Роман. – М.: Изд-во Эксмо, 2003. – 320 с.
4. Захарцова Н. А. Функционально-семантическое описание лексической группы «нефизическое воздействие на человека» // Функционирование русского и украинского языков в эпоху глобализации: X Международная конференция по функциональной лингвистике: Сб. науч. докладов. – Симферополь, 2003. – С. 128-131.
5. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. – М.: УРСС, 2002. – 284 с.
6. Лукьяненко С. Ночной дозор. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2004. – 298 с.
7. Лукьяненко С., Васильев В. Дневной дозор. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 1999. – 289 с.
8. Маринина А. Б. Иллюзия греха: Роман. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – 512 с.
9. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковник, 1997. – 944 с.
10. Полякова Т. В. Мавр сделал свое дело: Роман. – М.: Эксмо, 2007. – 352 с.
11. Руденко Н. А. Компонентный анализ лексической группы «нефизическое воздействие на человека» // Ученые записки ТНУ. Серия Филология. – Симферополь, 2006. – Т. 19 (58). – № 4. – С. 172-176.
12. Руденко Н. А. Компонентный синтез лексической группы глаголов со значением «нефизическое воздействие на человека» // www.rusist.od.ua/members.php
13. Рудяков А. Н. Лингвистический функционализм и функциональная семантика. – Симферополь: Таврия-Плюс, 1998. – 224 с.
14. Рудяков А. Н. Язык, или Почему люди говорят (опыт функционального определения естественного языка). – К.: Грамота, 2004. – 224 с.
15. Смирнов В. П. Как на Дерибасовской угол Решильевской. – Одесса: Киноцентр, 1993. – 192 с.
16. Фразеологический словарь русского языка. – М.: Рус. яз., 1987. – 543 с.
17. Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30-ти т.: Сочинения: В 18-ти т. – М., 1974-1983. – Т. 6.

Руденко С. М.

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗНАКИ-ПЕРСОНАЛІЇ, ЛОКАТИВИ ТА ІНСТРУМЕНТАТИВИ ГЛЮТОНІЧНОГО ФРЕЙМУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Важливим складником концептуальної харчової картини світу.

Мовна об'єктивація глютонічної картини світу відбувається за допомогою **глютонімів** (від лат. *gluttio* – ковтати, споживати) – лінгвістичних знаків з широким спектром плану вираження (від слова до тексту) та плану змісту (відображення харчової картини світу в складі гастрономічного, домашньої кулінарії, обрядового, конфесійного, медичного, економічного, рекламного, соціального, політичного, історичного, естетичного, етнологічного, демографічного, гендерного та ін. фреймів).

На жаль, дослідженню цього мовного утворення в українській лінгвістиці практично не приділялося уваги, тоді як російські дослідники (І. С. Луговинова, А. В. Олянич, М. В. Китайгородська, Н. Н. Розанова, А. В. Занадворова, Е. Хоффманн, Д. Вайс, О. С. Иссерс [1; 2; 3]) торкалися деяких аспектів цієї важливої теми.

Найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговує розгляд лінгвістичних знаків, які входять до складу спільного сегменту фреймів домашньої кулінарії та гастрономічного (далі – ГДК-фрейм).

Ядерна зона ГДК-фрейму представлена чисельною групою лінгвістичних знаків – власне глютонімів. Це назви сировини, напівфабрикатів, страв, харчових продуктів, консервів, напоїв.

Периферійна зона цього фрейму складається з глютонімів-локативів та інструментативів, глютонімів-персоналій, кваліфікаторів, глютонімів-перцептивів, кваліфікативів та емотивів, глютонімів-ідеологем та естетивів, знаків самоідентифікації, гендерних знаків, глютонімів-культурних домінант, а також директивних знаків-процесивів: дескрипторів, коментативів, регулятивів, пермісивів, лімітаторів.

Мета нашої розвідки – визначення складу трьох із зазначених розрядів лінгвістичних знаків периферійної зони глотонічного фрейму (глутонімів-персоналій, локативів та інструментативів) і розгляд гіперо-гіпонімічних відношень між ними.

Завдання статті – зробити вибірку лінгвістичних одиниць (за допомогою яких репрезентується досліджуваний сегмент мовної та концептуальної картин світу) із наукових, науково-популярних, публіцистичних, довідкових видань та власних польових досліджень авторки цієї статті, в найзагальнішому вигляді здійснити їхній розподіл за трьома зазначеними семантичними рубриками та ідентифікувати логічні відношення всередині цих утворень.

Напевне, досягти поставленої мети можна кількома шляхами. Однак, на нашу думку, рубрикацію, наприклад, **глутонімів-персоналій** найпереконливіше можна здійснити через визначення семантики дії, виконуваної особою¹. Завдяки такому підходу можемо визначити б лінгвістичних знаків, які є гіперонімами по відношенню до сформованих їхніми семантичними домінантами гіпонімічних утворень. Зокрема це:

- глутоніми-персоналії, що іменують осіб, які добувають або вирощують рослинно-тваринну сировину для харчування: *рибалка, грибник, рибник, раколов, мисливець, тваринник, фермер, овочівник, фруктівник (фруктовик), городник, садівник, ягідник, хлібороб, дояр, телятник, свинар, птахівник, яйцезаготівельник, кролівник, устрицівник, забійник;*

- глутоніми-персоналії, що іменують осіб, які є посередниками між «виробниками» та переробниками сировини: *закупівельник, постачальник, водій, перевізник;*

- глутоніми-персоналії, що іменують осіб, які займаються обробкою сировини, виробництвом харчових напівфабрикатів, деяких страв та напоїв: *м'ясник, тивовар, сировар, винороб, грибовар, консервувальник, молочар;*

- глутоніми-персоналії, що іменують осіб, які займаються організацією харчового виробництва та обслуговуванням споживачів: *директор (завідувач) ресторану (бару, кафе, закускової), менеджер ресторану (кафе, бару), завідувач їдальні, головний бухгалтер, завідувач виробництва, адміністратор залу (метрдомель), менеджер з персоналу, комірник, завідувач комори, маркетолог, завідувач господарства, інженер з охорони праці, юрист, калькулятор, офіціант, бармен, буфетник, касир залу, швейцар, гардеробник, посудомийка, прибиральниця, підсобний робітник кухні, електромеханік, електрик, охоронець, здирник(-ця)², подавальник (-ця)*, вишибала*;*

- глутоніми-персоналії, що іменують осіб, які займаються приготуванням їжі та її презентацією: *кухар, шеф-кухар, кулінар, пекар, пекар-майстер, кондитер, титестер (дегустатор-знавець чаю), бариста (дегустатор-знавець кави), сомельє (дегустатор-знавець вин), виготовлювач молочних коктейлів, виготовлювач напоїв, виготовлювач харчових напівфабрикатів, кок, стюардеса, провідниця, майстер (-риня)*, майстер вищого пілотажу*, годувальник (-ця)*, витівник(-ця)*, митець*, творець*, художник(-ця)*, скульптор*, чудовий сервірувальник*, босць кулінарного фронту*, чарівник(-ця)*, чаклун(-ка)*;*

- глутоніми-персоналії, що іменують споживачів їжі: *відвідувач, споживач, завідник, гість, почесний гість, покупець, клієнт, постійний клієнт, пасажир потягу або літака, ідок*, рот*, зайвий рот*, обжера*, ненажера*, частий гість*, дармод(-ка)*, халявник(-ця)*, шаровик*, ударник*.*

Мережа гіперон-гіпонімічних відносин між одиницями розряду глутонімів-персоналій відбиває семантичний спектр, пов'язаний не лише з науковою класифікацією, стандартизацією, зрештою, гармонізацією з іншомовними термінологічними системами, а й харчову та соціальну картину світу сучасного українця, його внутрішній світ, ставлення до деяких явищ і ситуацій тощо. На нашу думку, огляд і аналіз саме такого комплікативного поєднання наукових та розмовних одиниць можуть стати відправною точкою для реконструювання будь-якого сегменту мовної картини світу у всій його повноті.

Не менш вагомим у плані мовної об'єктивації концептуальної картини світу є порядок глутоніміями-персоналіями розряд **глутонімів-локативів** ГДК-фрейму. Це терміни, літературні та розмовні наймення закладів харчування, приміщень та місць, де, як правило, споживається їжа: *ресторан, ресторан-бар, ресторан швидкого обслуговування (фаст-фуд), кафетерій (ресторан самообслуговування), кафе, бар, тивний бар, гриль-бар, закускова (ишнок), їдальня, дієтична їдальня, їдальня-роздавальня, буфет; кіоски, спеціалізовані за типами «хот-дог», «поп-корн», «бокс-ланч», «фрозен-кустард», «гамбургер», «чип-моубіл», «софт-дрінк», «оранж-джус» [4]; камбуз пароплава, салон літака, купе поїзда, вагон-ресторан, кухня*, вітальня*, зала*, пляж*, ліс*, вода*, берег річки*, пікнік*, на сонечку*, на природі*, біля вогнища*, забігайлівка*, стоїло*, тивнушка*, ганделик*, ишнок*, трактир*, алкофорум*, хавалка*.*

Якщо глутоніми-локативи репрезентовані незначним у кількісному вимірі утворенням, то **глутоніми-інструментативи** представлені лінгвістичними знаками-дескрипторами, чітко структурованими в гіперон-гіпонімічному відношенні та пов'язаними зі знаками-коментативами в межах організаційного (табл. 1) та устаткувально-сервісного (табл. 2) слотів у науково-гастрономічному фреймі, а також знаками-дескрипторами глутонімів-інструментативів фрейму домашньої кулінарії. Розглянемо їх поетапно.

Табл. 1

Глутоніми – інструментативи організаційного слоту [5]

Знаки-дескриптори		Знаки-коментативи
Гіперонімічні назви (рід)	Гіпонімічні назви (вид)	
фарфоровий посуд	<i>тарілка для хліба, десертна, для м'яса, для гарніру, для риби, тарілка-кокіль, глибока столова тарілка; тарелі круглі, квадратні, овальні; салатник, ваза салатна, оселедниця, соусник, хрінниця, чарка-підставка для яєць, чашка чайна, кавова; піала, розетка</i>	<i>Для ресторанів «люкс» і вищого розряду та барів і кафе з обслуговуванням офіціантами.</i>

фаянсовий посуд		Для їдалень, закусточних, кафе.
керамічний посуд	горщик для супів, для гарячих закусок, горщик для картоплі і печені, тарілка, келих, кухлик, декоративна ваза для квітів	Для подавання національних страв і напоїв у спеціалізованих закладах
металічний посуд	миска, менажниця, сковорода, соусник, таріль, таганчик, креманка, льодниця, відерце для охолодження шампанського, кокотниця, кокільниця, гратки для подавання спаржі	Для приготування і подавання гарячих закусок, перших і других страв, гарячих солодких страв і напоїв
скляний та кришталевий посуд	чарки: коньячна, мадерна, рейнвейна, лафїтна, келих, фужер, пивний кухоль; склянки: чайна, конїчна для коктейлів, соків, напоїв з льодом; креманка, глечик, салатник, крїшонниця, вази: «плато», з круглою чашею	Для подавання алкогольних і безалкогольних напоїв, десертів, фруктів
пластмасовий посуд	тарїлка, блюдецє, чашка, таця, чарка-пїдставка для яєць, креманки для солодких страв, набори для спецїй, цукорниця, серветниця, столовий набїр, вази для фруктів і квітів	Для банкетів-прїйомів типу «фуршет» і «коктейль». Для обслуговування пасажирів морського, повітряного та залїзничного транспорту.
дерев'яний посуд	хлїбниця, соусник, тарїлки й тарелї для холодних страв і закусок, десертів, фруктів; кухлї для напоїв власного виробництва, келихи для прохолодних напоїв, ложки столовї і розливнї	Для ресторанів, що спецїалїзуютьє на виготовленнї страв національної кухнї
столовї набори	набори основнї: столовий, закусточний, рибний, десертний, фруктовий (ложки, виделки, ножї); набори допомїжнї: розливнї, для нарїзки й розкладання сиру, масла, лимона, для розбирання раків, крабїв, омарїв, виделки для устриць, для розкладання салатїв, вертушка, щипцї кондитерськї, лопатки їкорнї, паїшетна, кондитерська тощо	Для споживання страв і напоїв та зручностї обслуговування вїдвїдувачїв
столова бїлизна	скатерть, скатерть банкетна, серветка, ручник, рушник	Для зручностї споживання страв і напоїв та обслуговування вїдвїдувачїв

У цїй таблицї привертає увагу семантична рїзновекторнїсть знаків-коментативїв, яка має екстралїнгвальну зумовленїсть, пов'язану з галузєвими мовними стереотипами: уникненням повторїв у посадових їнструкцїях, квалїфікацїйних характеристиках, галузєвих нормах тощо за принципом замовчування або економїї часу (ї так зрозумїло!). Наприклад, для «правильної» презентацїї семантики коментативїв за функцїональним зв'язком з локативами та персоналїями, слїд було б створити два рубрикатора з однаковими дескрипторами та рїзними коментативами, мережа яких була б переобтяжена лагунами або зайвою повторюванїстю. Однак за умови фреймового пїдходу розгляд лїнгвїстичних знаків, що увїйшли до табл. 1, дозволяє сягнути семантичних глибин дескриптора або коментативу шляхом утворення низки субфреймїв (доти, доки не вичерпаютьє питання, вїдповїдї на якї заповняють лагуни мозаїкоподїбного семантичного цїлого).

А от глїтонїми-їнструментативї устаткувальнї-сервїсного слоту (табл. 2), маючи гїперон-гїпонїмїчну дескрипторну будову, схожу на подану в попереднїй таблицї, має семантику, пов'язану лише з функцїональною належнїстю родових та видових назв.

Табл. 2

Глїтонїми-їнструментативї устаткувальнї-сервїсного слоту [4]		
Знаки-дескриптори		Знаки-коментативї
Гїперонїмїчнї назви (рїд)	Гїпонїмїчнї назви (вид)	
теплове устаткування	пїч, фритюрниця, сковорода, жаровня, плита, котел, кип'ятильник; пекарська, кондитерська шафа; шафа для смаження	Для виробництва страв і виробїв з подальшою реалїзацїєю в торговельнїй залї
холодильне устаткування	модульна холодильна камера, шафа холодильна, ларь (прилавок) морозильний (низько температурний), стїл з охолоджувальною шафою	Для зберїгання продукцїї, що швидко псуєтьєся, а також для продажу морозива і напоїв
роздавальне та барне устаткування	пїч мїкрохвильова, тостер, гриль, мармїт, термостат, каво(чає)варка, комбайн барний, соковижималка, блендер, мїксер, льодогенератор, охолоджувач напоїв і пива, модульна холодильна камера, шафа холодильна, шафа з їнфрачервоним пїдїгрївом продуктів, барна стїйка, лїнїя для роздавання готових страв «шведськїй стїл»	Для вчасного і зручного обслуговування потоку споживачїв у години максимального завантаження торговельної зали і пропускної спроможностї роздавальнї з наступним або попереднїм розрахунком
механїчне устаткування	машина чищення овочїв (картоплечистка), м'ясорубка, кутер, овочерїзка, машина нарїзки гастрономїї (слайсєр), машина збивальна, машина тїстомїсильна	Для виготовлення напївфабрика-тїв високого ступеня готовностї й готових кулїнарних, кондитерських і борошняних виробїв

мийне устаткування	спеціалізована мийна машина для тарілок, для скляного посуду, універсальна мийна машина, ванна мийна одностороння та трестороння, ванна мийна зі столиком (поліцею), стіл з мийною ванною.	Для максимального обсягу робіт з миття столового посуду за одну годину максимального завантаження зали
ваговимірне та підйомно-транспортне устаткування	ваги механічні, ваги електронні (торговельні порційні та товарні), візок вантажний (платформи), візок з гідравлічним підйомом, візок для збору посуду, візок офіційний, стелаж кондитерський	Для зважування в процесі виготовлення і порціонування страв, доставки та обслуговування

Глютонімі-інструментативи фрейму домашньої кулінарії: газова плита, електрична плита, духовка, гриль, міксер, кухонний комбайн, соковижималка, ніж, виделка, ложка дерев'яна для розмішування; ножиці для риби, птиці, розрізання упаковки; чайник для кип'ятіння води, чайники для заварювання чаю, турка, м'ясорубка з приставками, часничниця, універсальна відкривача-штопор, таймер, рулон фольги, рулон поліетиленової плівки, ситейник, лист для запікання і випічки (деко, бляха, сунія*, панівка*, жарівка* [6]), сито, решето, лійка, половник, каструля, сковорода, качалка (валок), ступка (ступик*, макогін*) з товкачкою, лопатка, ситечко, кавоварка, кухарська голка, сито, тарілки, миски, тарелі, супниця, чашки, горщики керамічні для тушування, чавун, мідний таз, казан, пельменниця, дошка для нарізання, форми для кондитерських, фруктових, овочевих виробів, серветки, марля, бязь, ваги тощо [7].

Проведене дослідження доводить, що частина периферійної зони ГДК-фрейму (глютонімі-персоналії, локативи та інструментативи), репрезентована лінгвістичними знаками, вибірка яких проводилася з наукових, науково-популярних, публіцистичних, довідкових видань та власних польових досліджень авторки цієї статті, маніфестує сегмент мовної та концептуальної картин світу з гіперон-гіпонімічними відношеннями всередині нього, модель установаження яких на підставі вивчення дефініцій термінів та тлумачень лексем є досить перспективною і може бути використана під час дослідження лексичних масивів іншого змісту та спрямування.

Джерела та література

1. Олянич А. В. Презентаційна теорія дискурсу: монографія. – Волгоград: Парадигма, 2004. – С. 416.
2. Лутовинова И. С. Слово о пище русской. – СПб.: Авалон, Азбука-классика, 2005. – 288 с.
3. Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. Тема пищи в повседневной разговорной речи: характеристики еды сквозь призму актуальных противопоставлений; Занадворова А. В. Языковые стереотипы, характеризующие представления о питании (по материалам анкеты); Хоффманн Э. Продукты питания, культура и реклама: дискурсивные процессы; Вайс Д. Реклама продуктов питания в советских плакатах 1920-1930 годов; Иссерс О. С. Пищевые скандалы в отражении российской прессы: когнитивно-прагматический аспект // Московский лингвистический журнал. – 2003. – Т. 6/2.
4. Дейниченко Г. В., Сфімова В. О., Постнов Г. М., Обладнання підприємств харчування: Довідник. В 3-х ч. – Ч. 2. – Харків: Мир техніки і технологій, 2003. – 380 с.
5. Радченко Л. А. Обслуживание на предприятиях общественного питания: Учебное пособие для колледжей, профессиональных училищ, лицеев. – Ростов н/Д: Фенікс, 2003. – 384 с.
6. Анніна І. О., Горюшина Г. Н., Гнатюк І. С., Жайворонок В. В. Російсько-український словник. – К.: Абрис, 2003. – 1424 с.
7. Похлебкин В. В. Поваренное искусство и поварские приклады. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2002. – 571 с.

Примітки

¹Тут і далі переважно більшість іменників подаємо лише у формі одн., ч. р., оскільки функціонування форм іменників ч. р. та ж. р. у межах глютонічного фрейму заслуговує на розгляд та аргументацію в окремій науковій розвідці.

²Знаком * марковано належність наймення до розмовно- побутової, емотивної, пейоративної сфер або зазначено його діалектне походження (на протипагу науково-термінологічним та нормативним літературним одиницям).

Русина В. В.

К ВОПРОСУ О МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ОСНОВ РЕДАКТИРОВАНИЯ ГАЗЕТНЫХ И ЖУРНАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ

Редактор – ключевая фигура в коллективе редакции периодического издания. До недавнего времени эту должность не мог занять человек без опыта журналистской работы. Редактором мог стать только сотрудник издательства, имеющий за плечами серьезный багаж знаний и профессионализма, прошедший все необходимые ступени карьерной лестницы.

Однако с 90-х годов ситуация изменилась. На должность редактора стали претендовать молодые специалисты с журналистским, а чаще всего филологическим не профильным образованием. Развитие системы масс-медиа, расширение рынка печатных СМИ, увеличение числа журнальных изданий, появление Интернет-журналистики потребовали большого штата специалистов нового формата: скорее редакторов с навыками журналистской деятельности, нежели журналистов, умеющих редактировать.

Редактор нового типа – это редактор в широком смысле. При этом, с одной стороны, это фигура универсальная, так как на деле ему часто, помимо собственно редакторских функций по подготовке текста к публикации, приходится выполнять смежные виды деятельности: принимать участие в планировании и верстке номера, самому создавать произведения для публикации, а, кроме того, решать организационные вопросы, работать с рекламными материалами и т. д. С другой стороны, редактору необходимо быть компетентным человеком в различных сферах: управления, менеджмента, экономики, дизайна, психологии, права и т. д. Редактор многолетнего общественно-политического периодического издания должен быть энциклопедически образованным человеком, а редактору тематического, отраслевого, имеющего специальный адрес СМИ необходимо быть специалистом в данной сфере, хорошо разбираться в теме и знать особенности целевой читательской аудитории.

Несмотря на то, что сегодня потребность в таких специалистах довольно велика, система высшего образования не предполагает подготовку специалистов для СМИ с собственно редакторским системным